

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

หัตถกรรม
ที่ใกล้
สูญหาย
Forgotten
Heritage

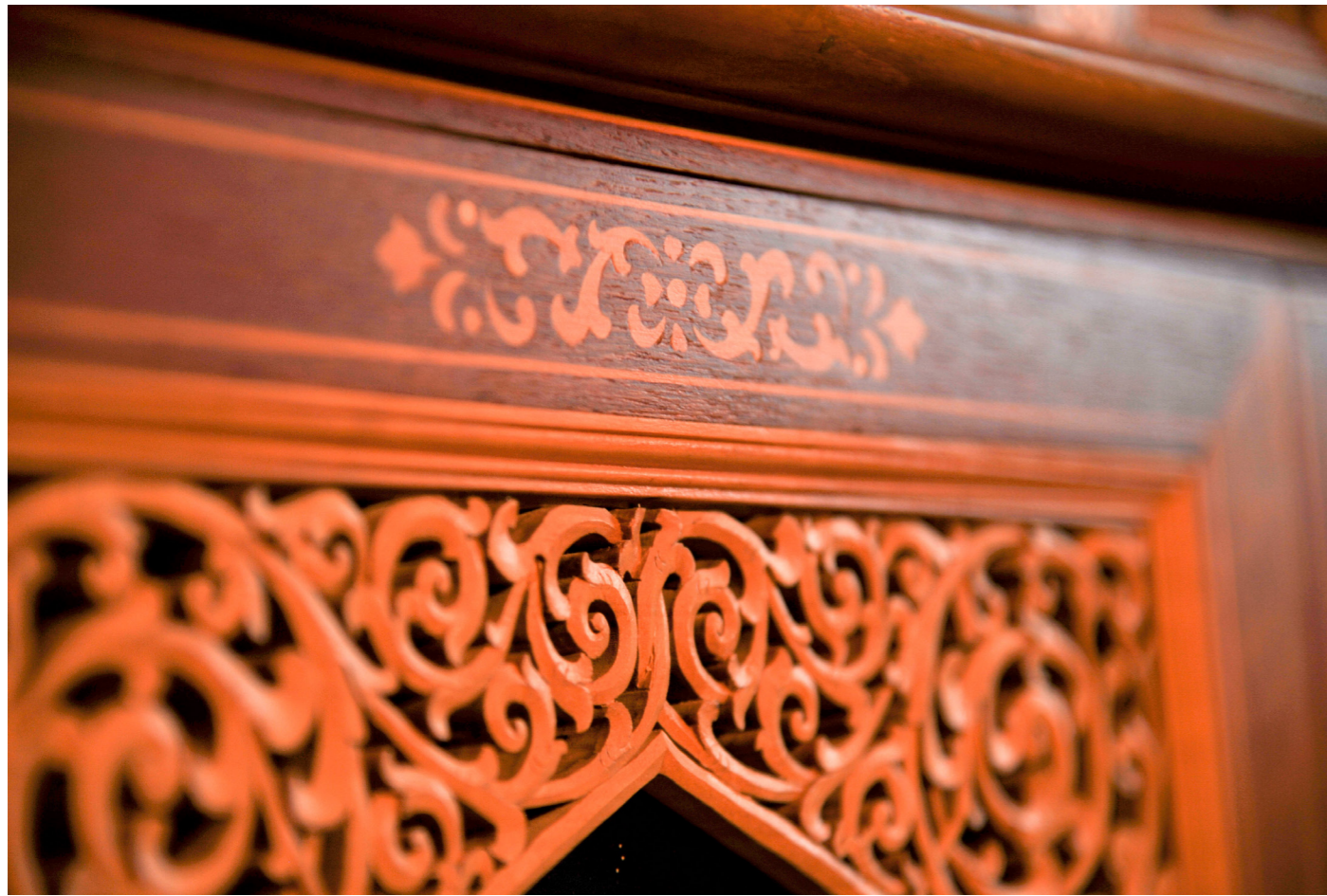
เครื่องเรือนไม้ฝังลาย
ภูมิปัญญาสกุลช่างเมืองเพชรที่ใกล้สูญหาย

เพชรบุรี เป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน งานศิลปะในจังหวัดเพชรบุรีมี ปรากฏให้เห็นตามสถาปัตยกรรมโบราณมากมาย ถือเป็นมรดก ภูมิปัญญาที่บ่งบอกได้ถึงความเจริญรุ่งเรืองในงานช่างสาขาต่าง ๆ มากมาย จนได้รับการขนานนามว่า “สกุลช่างเมืองเพชร” และ หนึ่งในศิลปกรรมอันเลื่องชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัด เพชรบุรี นั่นคือ “งานฉลุลายไม้มุก” ภูมิปัญญางานช่างไม้ที่มีการ สืบทอดกันมาตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่ หัว (รัชกาลที่ 5) เสด็จประพาสยุโรปได้พบเห็นงานเครื่องไม้ฉลุเป็น ลวดลายเถาองุ่นจึงเกิดความประทับใจ

เมื่อเสด็จนิวัติประเทศไทยจึงให้ช่างไม้ทดลองทำ โดยปรับเปลี่ยน ลวดลายตามแบบฝรั่งมาเป็นลวดลายไทย และได้ส่งช่างให้มาทำงาน ฉลุลวดลายที่วัดในจังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากมีวัดที่สวยงามหลาก หลายแห่ง งานช่างฉลุลายไม้มุกจึงเป็นงานที่ถือกำเนิดขึ้นภายใน วัด วัดจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ และเป็น แหล่งกำเนิดช่างฝีมือชั้นเยี่ยมมากมาย ช่างส่วนใหญ่คือ พระที่บวช ภายในวัด จึงเป็นทั้งผู้สร้างงานศิลปะและครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ และได้มีการสืบทอดภูมิปัญญามาจนถึงในปัจจุบัน

คุณค่า ความสำคัญทางวัฒนธรรม
ของงานเครื่องเรือนไม้ฝังลาย

งานฝังลาย ในอดีตนิยมทำเป็นเครื่องเรือน เรียกกันว่า “เครื่องเรือนไม้ฝังลาย” ถือเป็นงานช่างแกะสลักไม้แบบโบราณแขนงหนึ่ง เป็นหนึ่งในสกุลช่างเมืองเพชร เป็นภูมิปัญญาโบราณที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดเพชรบุรี เกิดจากการเลือกไม้สองชนิด ที่มีความแตกต่างของสี สีหนึ่งคือไม้สักนำมาแกะสลัก และฉลุเป็นลวดลายที่งดงามตามที่กำหนดไว้ และนำไม้มุก หรือไม้โมก ที่มีสีอ่อนเกือบขาว นำมาฉลุลวดลายซึ่งเป็นลายเดียวกับลายที่แกะสลักไว้บนไม้สัก และนำมาฝังประกอบเข้าด้วยกันอย่างแนบสนิท จนเห็นความงามของลวดลายที่มีมิติเป็นสองสี สร้างความโดดเด่นให้เครื่องเรือนไม้มีความวิจิตรงดงาม สะท้อนเอกลักษณ์ประจำถิ่นเมืองเพชรได้เป็นอย่างดี

งานฝังลายไม้มุกลงในไม้สัก จึงได้รับการขนานนามว่าเป็น “ตู้ไม้เมืองเพชร” (ตู้พระ) ที่ท่านพระครูญาณวิจิตร (ยอด สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดเกาะ เป็นผู้สร้างตู้ฝังลายไม้มุกเป็นคนแรกของวัดเกาะ จนมีคำกล่าวที่ว่า “บวชเป็นพระวัดเกาะ ก่อนสักต้องทำตู้ได้หนึ่งลูก” ช่างที่ทำงานแขนงนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นพระภิกษุที่สร้างสรรค์งานชิ้นในยามว่างเว้นจากการเจริญภาวนา เมื่อทำชิ้นงานแล้วเสร็จก็จะเป็นสมบัติของวัด ปัจจุบันตู้ไม้สักฝังลายไม้มุกอายุเก่าแก่มากผลงานของพระภิกษุในอดีต ยังคงหลงเหลือให้เห็นได้ในตามวัดวาอารามต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี โดยเฉพาะที่วัดเกาะ แต่ที่เปลี่ยนแปลงไปคือในขณะนี้ไม่มีพระภิกษุรูปใด ใช้เวลาว่างสร้างตู้พระดังเช่นในอดีต

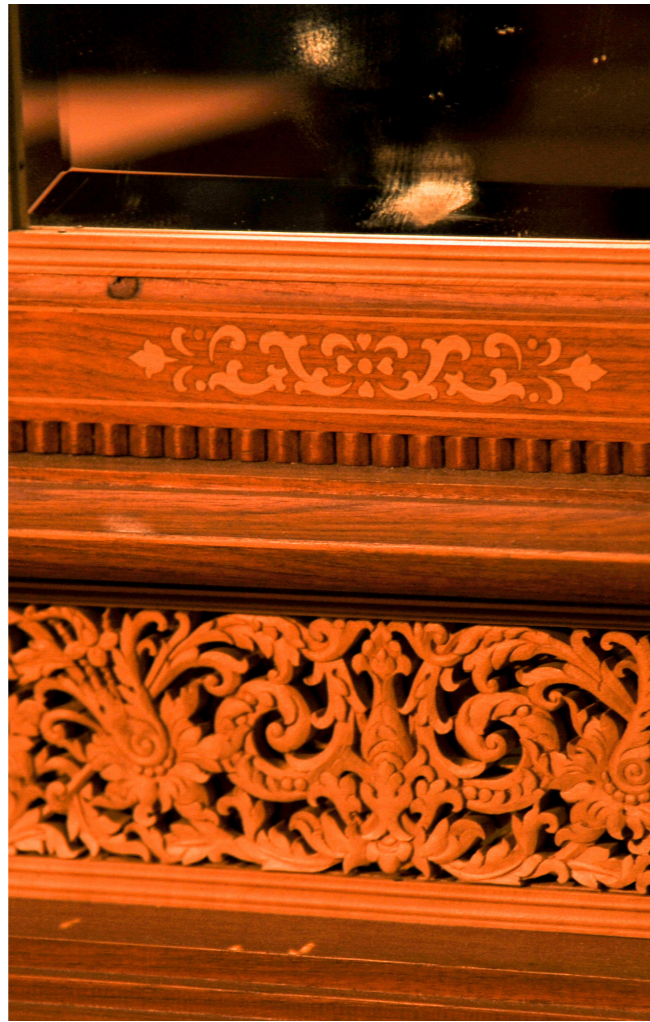
งานฝังลายไม้มุก ในยุคปัจจุบันจึงเป็นงานที่ถูกสร้างสรรค์
 ขึ้นใหม่ และกลายเป็นเครื่องเรือนที่มีราคาแพง ยิ่งเก็บไว้นานมูลค่ายิ่ง
 เพิ่มมากยิ่งขึ้นเนื่องจากเป็นงานที่หายาก และควรรักษาการอนุรักษ์
 จึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มนักสะสมและกลุ่มผู้มีกำลังทรัพย์ต้องการ
 เป็นอย่างมาก เพราะไม้มุกเป็นไม้พื้นถิ่นที่ใจปัจจุบันค่อนข้างหายาก
 สีของเนื้อไม้มุกจะมีสีออกขาว หรือมีสีนวลละเอียดราวกับสีของ
 งาช้าง เมื่อนำมาฉลุแล้วฝังลายลงไปบนไม้สักที่มีความแข็งแรง เงาม
 งาม และทรงคุณค่า เกิดเป็นความงามของลวดลายที่มีมิติเป็นสอง
 สีสอดกันอย่างอัศจรรย์ สร้างความโดดเด่นให้เครื่องเรือนไม้มีความวิจิตร
 รวดงาม จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องใช้ที่ประดับบารมีให้กับผู้ที่ครอบครอง
 เป็นอย่างมาก

เครื่องเรือนฝังลายไม้มุก จึงถือเป็นงานช่างแกะสลักไม้แบบ
 โบราณที่รวบรวมศาสตร์งานไม้ทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ตั้งแต่งานช่าง
 เขียนลาย ช่างแกะสลัก ช่างฉลุ ขุด และงานฝังลายไม้ ที่สำคัญงาน
 ช่างเครื่องเรือนฝังลายไม้มุก ต้องอาศัยความถนัดเชิงช่างเป็นอันมาก
 ช่างผู้ทำต้องมีความอดทนในการฝึกฝนทักษะการทำงานที่มีความซับซ้อน
 และต้องใช้ระยะเวลาในการทำหลากเดือน โดยการทำตู้ลูกหนึ่ง
 อาจใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 6 เดือน แต่ในปัจจุบันเมื่อไม่ได้รับความนิยม
 อย่างแพร่หลายและใกล้จะสูญหายลงไปในช่วงทุกขณะ

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง และเทคนิค หรือขั้นตอน กระบวนการ ในงานเครื่องเรือนไม้ฝังลาย

งานฝังลายไม้มุก มีความแตกต่างจากงานไม้ทั่วไป โดยสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ งานแกะสลักไม้ และงานฉลุ ฝังลาย ลวดลายที่นิยมแกะสลัก จะเป็นลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ลายเครือเถา ลายดอกไม้ ลายเปลวไฟ ลายกนก เป็นต้น งานแกะสลักไม้มุกฝังลงในไม้สัก มีการแกะเป็น 2 ลักษณะ คือแกะแบบทึบ กับแกะแบบโปร่ง การแกะแบบทึบนั้น เป็นการแกะไม้ลักษณะนูนสูงเห็นลวดลายด้านหน้า ด้านข้างนูนขึ้นมาจากฐาน ต่างจากการแกะสลักแบบโปร่งที่ช่างจะฉลุไม้ให้ทะลุก่อนจึงแกะลายให้มีความสูง ต่ำอีกครั้ง ซึ่งสิ่งสำคัญในการแกะสลักไม้ ช่างต้องวิเคราะห์หลายว่าส่วนไหนควรแกะให้ลึกหรือตื้น โดยจะเริ่มต้นแกะบริเวณที่ลึกที่สุดแล้วไล่ระดับขึ้นมาผิวบนของไม้ ซึ่งระยะเวลาการทำงานขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความชำนาญของช่าง และลวดลายที่แกะสลัก การรังสรรค์ตู้ไม้ฝังลายไม้มุกขึ้นมาชิ้นหนึ่ง ช่างจะแบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ งานขึ้นโครงและแกะสลักไม้ ส่วนที่สอง คือ งานฝังลายไม้ โดยมีตัวอย่างขั้นตอนการทำตู้ไม้ฝังลายมุก ดังนี้

- การเตรียมไม้
คัดเลือกไม้สักคุณภาพดี ตามขนาดที่ต้องการจะขึ้นโครงประกอบเป็นตู้

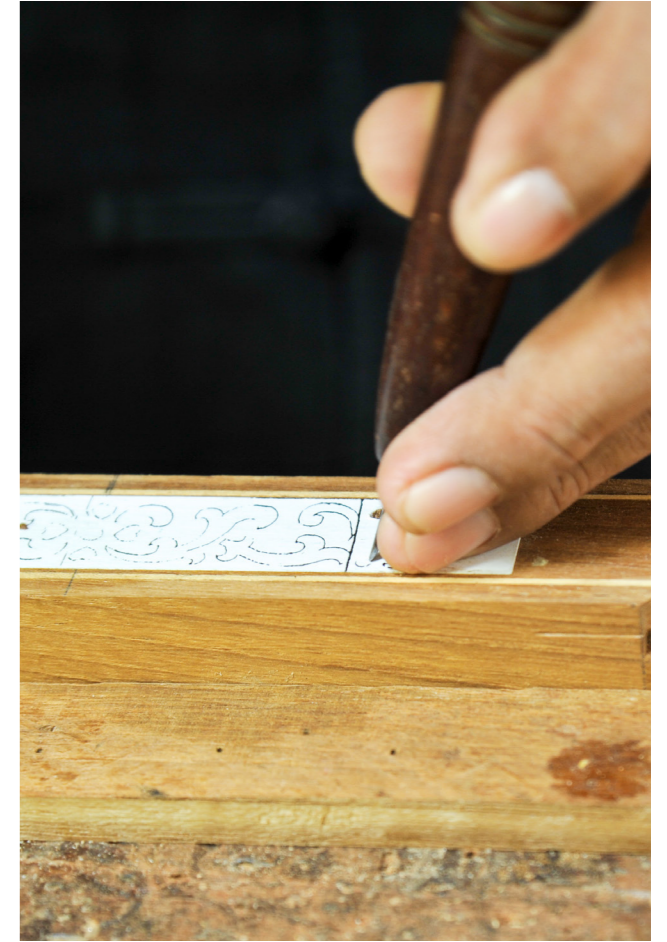
- ประกอบไม้

นำไม้ที่เตรียมไว้มาประกอบเป็นตู้ไม้ โดยวิธีการของช่างร่วมสมัยจะเข้าเดือยเพื่อให้สามารถทำการประกอบโครงสร้างใหม่ได้อีกครั้ง โดยหลังจากขึ้นโครงแล้วจะเจาะรูโครงสร้าง เพื่อนำชิ้นส่วนต่าง ๆ ไปแกะสลักและฉลวยต่อไป ซึ่งแตกต่างจากวิธีการของช่างดั้งเดิมที่จะไม่รื้อโครงสร้างหลังการขึ้นโครงไม้แล้ว

- การทำร่องเพื่อฉลวย

การสร้างเส้นเพื่อทำกรอบ ด้วยการค่อย ๆ ใช้เลื่อยบรรจงสร้างเส้นลงบนไม้สัก เมื่อได้ร่องก็เอาไว้สำหรับฉลวยไม้มุก ซึ่งต้องทำไม้มุกมีขนาดที่พอดีกับร่องที่ปรากฏบนไม้สัก เพื่อที่จะได้นำไม้มุกมาตอกเข้าไปได้ ขั้นตอนนี้มักพบในการทำงานของช่างร่วมสมัย เพราะวิธีการของช่างดั้งเดิมจะใช้วิธีที่เขียนลายลงบนเนื้อไม้สักโดยตรงไม่นิยมสร้างเส้นเพื่อทำกรอบ

- การสร้างสรรค์ลวดลาย
ด้วยวิธีการแกะสลักลวดลายในไม้สัก การแกะสลักจะมี 2 ลักษณะ
คือ การแกะไม้แบบทึบ เป็นการแกะไม้ลักษณะนูนสูง เห็นลวดลาย
ด้านหน้า ด้านข้างนูนขึ้นมาจากฐาน และ การแกะแบบโปร่ง ต้อง
ฉลุลายไม้ให้ทะลุก่อน จึงแกะลายสูงต่ำอีกครั้ง

- การแกะสลักลวดลาย
แกะสลักลายในไม้มุก ต้องใช้ความชำนาญในการคาดคะเนว่าพื้นที่ส่วนใดควรแกะให้ลึกหรือตื้น โดยเริ่มต้นแกะบริเวณที่ลึกที่สุด แล้วไล่ระดับขึ้นมาบนผิวของไม้

- การฝังลาย
การฝังลายไม้มุกลงในเครื่องเรือนไม้สัก โดยการนำไม้มุกมาไสเป็นแผ่น ความหนาประมาณ 3 มิลลิเมตร โดยเขียนลายบนกระดาษเป็นลายเดียวกัน 2 แผ่น แผ่นแรกทากาวติดบนแผ่นไม้มุกสำหรับฉลุ 1 ชั้น และแผ่นที่ 2 ติดลงบนเนื้อไม้สักที่จะขุดลาย ในอดีตช่างจะใช้กระดาษลอกลาย ต่างกับสมัยนี้ที่ใช้เครื่องถ่ายเอกสาร ย่อขยายให้มีขนาดเล็กใหญ่พอมะกับเนื้องาน เพื่อความรวดเร็วและสะดวกในการทำงานยิ่งขึ้น
- ตรวจสอบชิ้นงาน
ตรวจสอบความละเอียด และแก้ไขจุดบกพร่องของชิ้นงาน หากไม่มีถือเป็นอันเสร็จสมบูรณ์

นายนิยม ราชเจริญ
ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2561

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา ของงานเครื่องเรือนไม้ฝังลาย

เครื่องเรือนไม้ฝังลาย เป็นการทำงานที่ต้องผ่านกระบวนการทำมือทั้งหมด ใช้เทคนิคเชิงช่างในการแกะสลักเนื้อไม้ และทักษะในการฉลุลายให้ลายจากเนื้อไม้อีกชั้นหนึ่งฝังลงไปอย่างแนบสนิท เป็นงานที่แสดงถึงทักษะฝีมือช่างของสกุลช่างเมืองเพชร แต่ในปัจจุบัน กลับเหลือช่างฝีมืออยู่น้อยราย และแทบไม่มีผู้อยากสืบสานต่องานช่างแขนงนี้ ด้วยเพราะต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลงานสักหนึ่งชิ้น เครื่องเรือนไม้ฝังลาย จึงมีแนวโน้มที่กำลังใกล้จะสูญหายไปไม่ช้า

ผลงานเครื่องเรือนและตู้ไม้สักฝังลายไม้มุก ยังคงพบเห็นได้ตามวัดวาอารามต่าง ๆ และเหล่านักสะสมที่มีรสนิยมชื่นชอบงานไม้ศิลปะโบราณ ซึ่งในปัจจุบันช่างที่ยังทำเครื่องเรือนไม้มุกมีเหลือน้อยราย ที่ยังคงสืบทอดและยังคงทำอย่างต่อเนื่องมานานกว่า 14 ปี คือ ครูนิยม ราชเจริญ ที่สืบทอดการทำตู้ไม้สักฝังลายไม้มุกจากผู้เป็นพ่อ ซึ่งเป็นช่างไม้ทำตู้ไม้สักฝังลายไม้มุกมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ครุณิยม ราชเจริญ หนึ่งในช่างฝีมือเมืองเพชรบุรี ที่มีความตั้งใจต้องการที่จะอนุรักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาและอาชีพแกะสลักไม้ฉลุลายไม้มุก หนึ่งในสกุลช่างเมืองเพชร ที่ยังพอมิให้เห็นอยู่ในปัจจุบันให้คงอยู่ต่อไป และด้วยความคิดว่าหากคนรุ่นหลัง โดยเฉพาะคนเมืองเพชร ไม่สืบทอดงานอาชีพนี้ งานแกะสลักไม้ฉลุลายไม้มุกก็คงจะสูญหายไปไหนที่สุด จึงยังคงรักษาและสร้างสรรค์ผลงานการแกะสลักและฉลุลายที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นตามภูมิปัญญาโบราณได้ทุกประการ มีทักษะความชำนาญในการแกะเนื้อไม้สักที่สืบทอดให้เป็นร่องลาย และแกะไม้มุกที่สืบทอดตามลวดลายที่กำหนด แล้วนำไม้ทั้งสองส่วนฉลุประกบให้เข้าร่องของลวดลายที่พอดีกันจนเห็นความงามของลวดลายที่มีมิติด้วยความชำนาญเชิงช่างที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน

“งานฉลุลายไม้มุก เป็นงานที่ต้องใช้เวลา กำลัง และความมุ่งมั่น อดทนในการทำ อะไรซ้ำ ๆ เป็นร้อยเป็นพันครั้ง งานช่างแขนงอื่นหากทำผิดพลาดจะสามารถลบหรือแก้ไขได้ แตกต่างกับงานฉลุลายไม้มุกถ้าหากผิดพลาดไปเสียแล้วจะแก้ไขไม่ได้อีกเลย จึงเป็นสาเหตุให้ทุกวันนี้ใครคนสืบทอดต่อไป และคงเหลือไว้เพียงตัวผู้ทิ้งไว้ให้ดู ก็หวังเพียงว่าสักวันหนึ่งจะมีผู้ที่สนใจ เห็นร่องรอยไม้มุกที่ฉลุอยู่ แล้วนำไปดัดแปลงหรือสานงานต่อ ให้ร่องรอยที่ปรากฏบนตู้คงไม่ใช่ร่องรอยสุดท้าย ตู้ไม้เมืองเพชรคงไม่ถึงคราวที่เส้นสายลายจาง”

การถ่ายทอดภูมิปัญญา และการพัฒนาผลงาน

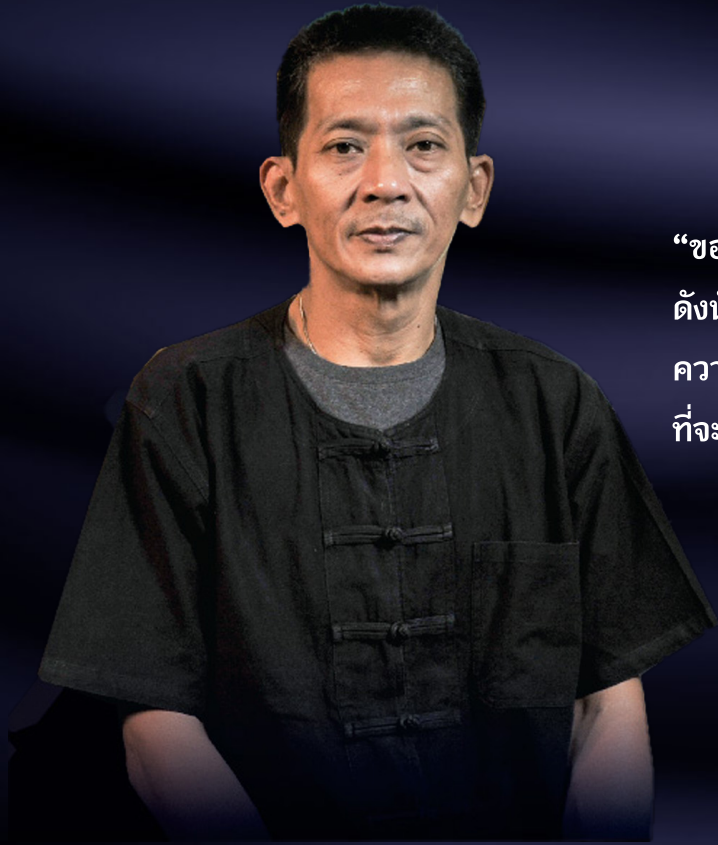
การจะเป็นช่างไม้แขนงนี้ได้ ต้องใส่ใจในรายละเอียดทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบโครงสร้างตู้ การสรรหา หรือออกแบบลายแกะสลัก และลายฉลุ การเตรียมวัสดุ จนเข้าสู่กระบวนการสร้างชิ้นงาน หากเริ่มแรกทำงานด้วยความไม่ใส่ใจ ตัดไม้ความยาวผิดขนาดพลาด หรือแกะสลักให้ไม้แตกหักเสียหาย นั้น หมายความว่า ต้องเริ่มใหม่ทั้งหมดตั้งแต่แรก หากช่างไม่มีความอดทนเพียงพอชิ้นงานย่อมไม่สำเร็จ

ด้วยความยากนี้เองจึงทำให้งานเครื่องเรือนฝังลายไม้มุก จึงแทบไม่เหลือผู้ที่จะสืบสานภูมิปัญญาต่อ ถึงแม้จะเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ แต่ต้องผ่านมากด้วยความอดทนที่จะฝึกฝนฝีมือจนมีความประณีตบรรจง เป็นเสน่ห์ของเครื่องเรือนไม้มุก จึงอยู่ที่ความพยายามของช่างที่บรรจงแกะสลักลายไม้มุกฝังลงในเนื้อไม้สัก ความเป็นไม้มุกมีสีขาวนวล จึงตัดกับสีเนื้อไม้ที่เข้มกว่า ทำให้ลวดลายที่ฝังดูโดดเด่นมากขึ้น

แม้ความหวังในการหาผู้สืบทอดจะเริ่มเลือนราง แต่ครุณียังไม่สิ้นหวังและยังคงพยายามส่งต่อลมหายใจสุดท้ายของงานฝังลายไม้มุก ด้วยการผูกโครงการสร้างศูนย์การเรียนรู้งานศิลปะไม้โบราณแขนงนี้ ด้วยความคิดที่ว่า หากใครสนใจอยากฝึกก็เข้ามาทำ ผู้สนใจจะได้มาศึกษาเรียนรู้ได้ใกล้ชิดแบบตัวต่อตัว ได้เรียนรู้ทฤษฎี และปฏิบัติจริง การตั้งศูนย์การเรียนรู้เกิดประโยชน์มาก ทำให้ได้ว่าใครมีแวพจะทำได้ และสานต่อได้ การสานต่อนี้ เปรียบเสมือนเป็นลมหายใจสุดท้าย มีความหวังอย่างน้อยก็ให้มีผลงานทิ้งไว้ในแผ่นดินนี้ ถ้าถ่ายทอดความรู้ความสามารถของให้คนรุ่นหลังได้ งานเครื่องเรือนไม้ฝังมุก ศิลปะที่มีคุณค่านี้จะคงอยู่กับเมืองเพชรต่อไป

“ของเก่าในปัจจุบัน...คือ ของใหม่จากอดีตสมัย
ดั่งนั้นของใหม่ในปัจจุบัน ก็คือ ของเก่าในอนาคตต่อไป
ความตั้งใจประณีตบรรจง งานอนุรักษ์ศิลปะเท่านั้น
ที่จะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ควบคู่กับเวลาที่กำลังจะผ่านไป”

นายนิยม ราชเจริญ

ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2561

**ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ**
(องค์การมหาชน)

